

О. Бузунко,

аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В. З. Янчука
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Соціальну і політичну природу держави виявляють її функції, адже будь-який феномен найбільш яскраво виявляється в дії. Функції держави – це основні напрями її діяльності, зумовлені об'єктивною потребою об'єднаних обмінними відносинами людей вирішувати загальні справи. Зміст цих справ зумовлюється історично визначеним характером суспільства [1, с. 69].

Встановлюючи загальнообов'язкові правила поведінки, закріплені в нормах права, держава, маючи систему законодавчих і судових органів та уповноважених суб'єктів виконавчої влади, спроможна виражати і захищати свободу, права та інтереси громадян, права та інтереси юридичних осіб, а у разі необхідності застосовувати до порушників екологічного законодавства заходи державного примусу.

Питання різноманітних екологічних функцій держави розглядали у своїх працях В. Андрейцев, Д. Ветвицький, А. Гетьман, В. Єрмоленко, В. Костицький, М. Краснова, Ю. Краснова, Н. Малишева, В. Носік, Ю. Шемшученко та ін. Проте дослідження функцій держави із забезпечення судового захисту екологічних прав громадян є актуальним напрямом наукового дослідження.

Метою цієї статті є визначення й виокремлення функцій держави із забезпечення судового захисту екологічних прав громадян.

У сучасних умовах забезпечення кожному права на доступ до правосуддя з питань довкілля має розглядатися крізь призму Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року, який вводиться в дію з 01 січня 2020 року. За цим Законом державна екологічна політика в Україні має здійснюватися на нових засадах забезпечення взаємодії людини і природи, серед яких варто виокремити збереження такого стану кліматичної системи, який унеможливить підвищення ризиків для здоров'я та благополуччя людей і навколишнього природного середовища, а також досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку, які були затверджені на Саміті ООН зі сталого розвитку в межах 70-ї сесії Генеральної асамблеї ООН у вересні 2015 р. У зв'язку з цим Президент України видав Указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019, яким постановив забезпечувати дотримання ЦСР до 2030 року з метою забезпечення національних інтересів щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини й громадянина [2, с. 76–77].

З наведеної думки випливає, що однією із функцій держави у галузі

довкілля є нормативно-правове забезпечення конституційних прав і свобод людини й громадянина.

Словник сучасної української мови термін «забезпечення» визначає як «створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки» [3, с. 281].

Термін «правове забезпечення» слід розглядати, по-перше, як діяльність державних органів, громадських організацій, посадових осіб і громадян зі здійснення своїх функцій, компетенції, обов'язків з метою створення оптимальних умов для суворой і неухильної реалізації правових приписів і правомірного здійснення прав і свобод громадян; по-друге, як підсумок, результат цієї діяльності, що виражається у фактичній реалізації правових приписів, прав і свобод громадян [4, с. 84].

Функції української держави із забезпечення судового захисту екологічних прав громадян охоплюються Конституцією та законами України, а також міжнародними нормативно-правовими актами, норми яких гарантують судовий захист екологічних прав усім учасникам екологічних правовідносин.

У контексті нашого дослідження однією із важливих внутрішніх функцій держави є соціальна функція, яка дістала закріплення у ст. 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Соціальна функція також закріплена в інших нормах статей Конституції України, зокрема ч. 4 ст. 13 та ст. 16 [5].

Деталізацію та зміст функцій держави щодо забезпечення судового

захисту екологічних прав громадян ми знаходимо в різноманітних законодавчих актах, зокрема, в Конституції України [5], законах України «Про охорону навколишнього природного середовища» [6], «Про судоустрій і статус суддів» [7], «Про оцінку впливу на довкілля» [8], «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [9] та інших нормативно-правових актах.

Функції держави із забезпечення судового захисту екологічних прав громадян характеризуються принципами та правовим інструментарієм гарантування свобод, реалізації прав і інтересів громадян, що включає широкий загальний організаційно-правовий діяльності уповноважених органів публічної влади, покликаних забезпечити права і законні інтереси учасників екологічних правовідносин. Така діяльність включає у себе правові і неправові форми, а також правові методи та процедури, за допомогою яких держава впливає на екологічні правовідносини.

Екологічні правовідносини підлягають правовій охороні, де правозахисна функція спрямована не тільки на захист прав і законних інтересів учасників екологічних правовідносин, але й покликана забезпечити визначений нормами права правопорядок в екологічній галузі.

На думку В. Андрусак, правозахисна система – це сукупність державних, недержавних інститутів, що сформувалися в результаті взаємодії держави та громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на захист прав і свобод людини і громадянина. Функціонування правозахисної системи полягає у здійсненні професійної діяльності, пов'язаної з виникненням, припиненням, відновленням прав і свобод людини і громадянина, їх захистом від неправомірних посягань шляхом їх запобігання, припинення, а також вживання заходів з відновлення порушених

прав. Найважливішими складниками механізму, що забезпечує безпеку людини і громадянина, є правозахисні та правоохоронні органи та інститути [10, с. 9].

Правоохоронна функція – це напрям діяльності держави із забезпечення точного та неухильного виконання положень законодавства всіма громадянами, організаціями, державними органами й посадовими особами. Боротьба з правопорушеннями – важливий складник правоохоронної діяльності держави, яку здійснюють за допомогою всієї системи правоохоронних органів. До сфери цієї функції входить таке: охорона всіх форм діяльності; охорона прав і свобод громадян; охорона правопорядку, боротьба із злочинністю та підтримка режиму конституційної законності [11, с. 58–59].

Вищенаведені підходи передбачають різні форми здійснення правоохоронної функції держави. Зокрема, захист екологічних прав громадян та юридичних осіб може здійснюватися як в органах виконавчої влади, так і органах місцевого самоврядування, а також шляхом здійснення правосуддя. Конституційний принцип розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову владу гарантує захист конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо у суді.

Для здійснення своїх функцій у державі діють судові органи, діяльність яких реалізується у формі правосуддя, яке є особливою владною функцією держави і здійснюється від її імені під час провадження цивільних, адміністративних, господарських, кримінальних справ.

Вказана функція впливає із положень Конституції та законів України. Зокрема, статей 50, 55, 56, 64, 124, 125 Конституції України [5], статей 1, 2, 7, 8, 9, 11, 13, 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [7], законів України: «Про охорону навколишнього природ-

ного середовища» (ст. 5, п. «з», «и», ч. 1 ст. 9, ч. 4 ст. 11, п. «й» ч. 1 ст. 20-2, п. «ж» ч. 1 ст. 21, ч. 3 ст. 50) [6]; «Про охорону атмосферного повітря» (ст.ст. 33, 34) [12]; «Про тваринний світ» (ст. 8, 19, 63) [13]; «Про рослинний світ» (ст.ст. 25, 26, 40) [14]; «Про відходи» (ст. 32, 33, 34, 42, 43, 44) [15]; «Про екологічну мережу» (ст. 25) [16]; Лісового кодексу України (п. 4, ч. 1 ст. 29-2, п. 4. ч. 4 ст. 78, п.п. 13, 14 ч. 1 ст. 91, ст.ст. 103–107) [17]; Земельного кодексу України (ч. 1 ст. 30, ч. 4 ст. 60, ч. 13 ст. 79-1, п. «в» ч. 5 ст. 83, п. «г» ч. 1 ст. 87, ч. 1 ст. 88, ч. 5 ст. 89, ч. 5 ст. 97, ч. 1 ст. 100, п. «в» ч. 1, ч. 2 ст. 102, ч. 2 ст. 111, ч. 10, 11 ст. 118, ч. 15 ст. 123, ч. 10 ст. 128, ст. 140–145, 148, 149, ч. 12 ст. 151, ч. 3 ст. 153, ст.ст. 154–158, ст. 161, ст.ст. 210–212) [18]; Водного кодексу України (ч. 7 ст. 11, ч. 3 ст. 55, ст. 57, ч. 14, 15 ст. 88, ст. 95, 109–111) [19]; Кодексу України про надра (ч. 4, 5, 6 ст. 26, ст. 27, ст.ст. 56–59, ч. 1 ст. 64, ст.ст. 65–67) [20].

Указані законодавчі акти свідчать, що держава у нормах права закріплює конкретні правила поведінки та примусові заходи, що потенційно можуть настати для суб'єкта права за невиконання або неналежне виконання цих нормативно-правових приписів. І потенційна можливість настання негативних наслідків за невиконання тієї чи іншої норми права, на наш погляд, чинить інформаційно-психологічний, виховний, стимулюючий та примусовий вплив на юридично значущу поведінку суб'єктів права [21, с. 24].

Порушення встановлених у законодавстві гарантій судового захисту екологічних прав і інтересів громадян тягне застосування заходів юридичної відповідальності та застосування державного примусу.

Роблячи акцент на регулятивній функції, в тому числі й екологічних відносин, слушною видається думка відомого дореволюційного російського юриста М. Коркунова, який зазначав,

що одним з основних завдань права у суспільстві є встановлення суспільного правопорядку, який неможливий поза реалізацією функції регулювання суспільних відносин і функції охорони суспільного порядку. При цьому в ході реалізації своєї регулятивної функції право не стільки імперативно визначає для індивідів певні обов'язкові норми, скільки відображає ті суб'єктивні індивідуальні уявлення, які містять образ повинного порядку суспільних відносин [22, с. 278–279].

Регулятивну функцію можна визнати як зумовлений її соціальним призначенням напрям правового впливу, що виражається у встановленні позитивних правил поведінки, наданні прав і накладенні юридичних обов'язків на суб'єктів права [23, с. 57–58].

Забезпечення судового захисту екологічних прав громадян неможливе без регулятивної функції права і здійснюється відповідно до норм права, нерозривно пов'язаних із регулюванням суспільних відносин. Регулятивну функцію права ми знаходимо у законодавчих актах, що визначають екологічні права громадян і гарантії цих прав (звернення громадян до суду для захисту екологічних прав та механізм захисту цих прав); організацію і діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; право звертатися за захистом порушених і оспорюваних екологічних прав до органів виконавчої влади (адміністративний захист); право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

У сучасному суспільстві визначальним фактором стала інформація, що прискорила процеси глобалізації та інтернаціоналізації. Специфіка інформації як ресурсу впливає на «розосереджуваність» еле-

ментів інформаційної функції і змішування її з іншими напрямками державної діяльності [24, с. 206].

Відносини щодо доступу до екологічної інформації в Україні регламентуються низкою законів України. У сучасному інформаційному суспільстві особливого значення набуває конституційне закріплення права громадян на вільний доступ до екологічної інформації. Національне законодавство екологічну інформацію відносить до однієї із важливих функцій держави, а ст. 50 Конституції України гарантує кожному право вільного доступу до інформації про стан довкілля, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [5].

Реалізуючи свою функцію з інформаційного забезпечення екологічних прав, держава в особі уповноважених органів, їхніх посадових та службових осіб гарантує громадянам та юридичним особам вільний доступ до екологічної інформації, не забороненої законодавством, право на участь громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля.

Однією з найважливіших функцій держави із забезпечення судового захисту екологічних прав громадян є міжнародна функція. Реалізуючи право громадян на доступ до екологічної інформації та доступ до правосуддя 06.07. 1999 р. Україна ратифікувала Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуську конвенцію) [25].

Реалізуючи міжнародну функцію, держава шляхом міжнародного співробітництва розв'язує наявні проблемні питання екологічних відносин, а також дає можливість громадянам здійснювати судовий захист екологічних прав в Європейському суді з прав людини.

Висновки. Таким чином, здійснене дослідження функцій держави

дає підстави виокремити найбільш глобальні функції сучасної держави із забезпечення судового захисту екологічних прав громадян, до яких ми відносимо: соціальну функцію; правоохоронну функцію; регулятивну функцію; інформаційну функцію; міжнародну функцію.

Проаналізовані функції держави із забезпечення судового захисту екологічних прав громадян дають підстави надати теоретичне визначення поняття «функції держави із забезпечення судового захисту екологічних прав громадян», під якими слід розуміти надане й гарантоване право доступу громадян до вітчизняного і міжнародного судочинства з метою охорони прав і свобод у галузі навколишнього природного середовища та природокористування.

Відповідно до ст. 16 Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. Забезпечення екологічної функції пов'язане з тим, що екологічна функція, будучи однією із головних, неможлива без загальнообов'язкових правил поведінки, які закріплені в нормах права. Реалізуючи конституційне положення та забезпечуючи практичну реалізацію екологічної функції, держава, маючи систему законодавчих і судових органів та уповноважених суб'єктів виконавчої влади, спроможна не тільки захищати свободи, права і інтереси громадян, права та інтереси юридичних осіб, а у разі необхідності застосовувати до порушників екологічного законодавства заходи державного примусу.

У статті звертається увага, що нині порушення екологічних прав, свобод та інтересів грома-

дян відбуваються майже щодо всіх об'єктів екологічних відносин, це покладає на державу обов'язок забезпечити судовий захист екологічних прав громадян. Проаналізовано нормативно-правові акти, зокрема, закони України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про судоустрій і статус суддів», «Про оцінку впливу на довкілля», «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» щодо деталізації та змісту функцій держави із забезпечення судового захисту екологічних прав громадян.

Внаслідок здійсненого аналізу юридичної літератури з'ясовано, що серед науковців наявні різні доктринальні погляди щодо функцій держави.

Здійснення досліджень сучасних функцій держави дало підстави виокремити найбільш глобальні її функції із забезпечення судового захисту екологічних прав громадян, до яких ми відносимо: соціальну функцію; правоохоронну функцію; регулятивну функцію; інформаційну функцію; міжнародну функцію.

Проаналізувавши функції держави із забезпечення судового захисту екологічних прав громадян, надано авторське визначення поняття «функції держави із забезпечення судового захисту екологічних прав громадян».

Ключові слова: функції, держава, екологія, права, судовий захист.

Buzunko O. Functions of the state for ensuring judicial protection of environmental rights of citizens

According to Art. 16 of the Constitution of Ukraine, ensuring environmental security and maintaining ecological balance on the territory of Ukraine, overcoming the consequences of the Chernobyl

disaster – a catastrophe on a global scale, preserving the gene pool of the Ukrainian people is the duty of the state. Ensuring the environmental function is, due to the fact that the environmental function, being one of the main, is impossible without the mandatory rules of conduct, which are enshrined in law. Implementing the constitutional provision and ensuring the practical implementation of the environmental function, the state, having a system of legislative and judicial bodies and authorized executive bodies, is able not only to protect the freedoms, rights and interests of citizens, rights and interests of legal entities, violators of environmental legislation measures of state coercion. The article draws attention to the fact that currently violations of environmental rights, freedoms and interests of citizens occur in almost all objects of environmental relations – this leaves the state to ensure judicial protection of environmental rights of citizens. The normative legal acts, in particular, the Laws of Ukraine: “On Environmental Protection”, “On the Judiciary and the Status of Judges”, “On Environmental Impact Assessment”, “On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030” are analyzed on the details and content of the functions of the state to ensure judicial protection of environmental rights of citizens. An analysis of the legal literature has shown that scholars have differing doctrinal views on the functions of the state. Carrying out of researches of modern functions of the state has given the basis to allocate its most global functions on maintenance of judicial protection of ecological rights of citizens to which we carry: social function; law enforcement function; regulatory function; information function; international function. After analyzing the functions of the state to ensure judicial protection of environmental rights of citizens,

the author’s definition of the concept of “functions of the state to ensure judicial protection of environmental rights of citizens” was done.

Key words: functions, state, ecology, rights, judicial protection.

Література

1. Теорія держави і права : навчальний посібник. / В.М. Субботін, О.В. Філонов, Л.М. Князькова, І.Я. Тодоров. Київ : Знання, 2005. 327 с.
2. Носік В. Проблеми доступу до правосуддя у захисті права на безпечне для життя і здоров’я довкілля в Україні. Міжнародний судовий форум «Судовий захист природного довкілля та екологічних прав» (м. Київ, 7 листопада 2019 року). Збірник матеріалів. Київ, 2019. С. 76–81.
3. Великий тлумачений словник української мови / уклад. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
4. Толкачев К.Б., Хабибулин А.Г. Основы правового положения личности. Конституционное право России. Уфа, 1993. С. 83–90.
5. Конституція України : Закон України від 28.06. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546.
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
8. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05. 2017 р. № 2059-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 29. Ст. 315.
9. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 16. Ст. 70.
10. Андрусак В.Г. Правозахисна функція сучасної держави (на прикладі інституту прокуратури): загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 22 с.
11. Саміло Г.О. Теорія держави і права : навчальний посібник. Запоріжжя : Просвіта, 2010. 348 с.

12. Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16.10. 1992 р. № 2707-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 50. Ст. 678.
13. Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 р. №. 2894-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 14. Ст. 97.
14. Про рослинний світ : Закон України від 09.04.1999 р. № 591-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22-23. Ст. 198.
15. Про відходи : Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 36-37. Ст. 242.
16. Про екологічну мережу : Закон України від 24.06.2004 р. № 1864-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 45. Ст. 502.
17. Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 р. № 3852-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 17. Ст. 99.
18. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3-4. Ст. 27.
19. Водний кодекс України : Закон України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 24. Ст. 189.
20. Кодекс України про надра : Закон України від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 36. Ст. 340.
21. Каленіченко Л.І. Поняття та ознаки державно-правового примусу. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2017. № 3 (78). С. 21–30.
22. Коркунов Н.М. Лекції по общей теории права. Санкт-Петербург : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. С. 278–279.
23. Евдокимов В.А. Украина в условиях глобализации. Глобализация, государства, право, XXI век. Москва : Городец, 2004. С. 57–58.
24. Павленко Ж.О. Поняття інформаційної функції держави. Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 117. С. 202–211.
25. Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля : Закон України від 06.07.1999 р. № 832-XI. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 34. Ст. 296.